

УДК 378.126

Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів

Олександр Євсюков,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва

Магістратура «Педагогіка вищої школи»

Вітчизняний досвід чітко висвітлює важливі завдання, поставлені сучасністю щодо професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих аграрних навчальних закладів. Сучасна парадигма вищої освіти України, в умовах глобалізації та інформатизації висуває потребу в якісній підготовці таких викладацьких кадрів, які б працювали на випередження. Розвиток педагогічної та психологічної наук, розповсюджений інтерес до викладачів як особистостей та їх потенціальних можливостей щодо саморозвитку і розуміння освіти як безперервного процесу, обумовили наш інтерес до питання формування професійно-педагогічної компетентності викладачів вищих аграрних навчальних закладів. В зв'язку з цим необхідно в найкоротші терміни переглянути вимоги до професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих аграрних навчальних закладів. Вивчення практики професійно-педагогічної підготовки викладачів таких закладів дозволило встановити наступні недоліки:

— наявність у викладача сформованих на необхідному рівні знань, умінь, навичок щодо організації та проведення навчально-виховного процесу у аграрному ВНЗ, але за умов виконання звичної діяльності;

— недостатній рівень глибинного розуміння навчального процесу, винахідливості в рішенні нестандартних завдань, здатності до прогнозування ситуацій та ін.

Тому актуальним стає завдання щодо професійно-педагогічної підготовки на високому рівні майбутнього викладача вищої аграрної школи.

Вивчення психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що особливої актуальності ця проблема набула у 90-х роках ХХ століття, коли в суспільстві виникло інформаційне середовище. Важливим є і той показник, що підвищення інтересу до підготовки викладачів вищих навчальних закладів, створення відповідних органів і програм спостерігалось майже одночасно у всіх країнах світу.

Аспекти формування особистості педагога, технологічні питання удосконалення підготовки фахівців у вищих аграрних навчальних закладах висвітлено у дослідженнях І. Блозви, І. Буцика, О. Дьоміна, В. Ільїна, Л. Журавської, Т. Іщенко, О. Колоска, П. Лузана, В. Манька та ін.

Професійна підготовка кадрів аграрного сектора до вимог сучасного ринку праці висвітлює необхідність реформування системи аграрної освіти України.

«За цих умов педагогічна система вищого аграрного навчального закладу має адекватно реагувати на соціальне замовлення, сприяти активізації навчально-творчої діяльності студентів і формуванню на цій основі творчої особистості фахівців аграрної сфери» [2, с.4].

Сьогодні існують різні погляди на характер підготовки викладачів і способи підвищення їх кваліфікації, причому означене питання певним чином залишається відкритим. Так, окремі дослідники виступають за «вузький», однак глибокий, рівень їх підготовки, інші — за «широкий». Вибір підходів у відборі та структуруванні змісту підготовки викладачів, формуванні їх професійно-педагогічної компетентності значною мірою зумовлюється пріоритетами системи вищої освіти.

Метою статті є визначення провідних педагогічних шляхів формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів.

Система освіти України спрямована на підготовку висококваліфікованого викладача, який готовий до постійного розвитку професійно-педагогічних якостей. Однак Україна в процесі впровадження реформаційних змін в освіту ще не вирішила ряд педагогічних проблем, які значно впливають на систему підготовки викладачів у вищому навчальному закладі, це, зокрема, диференціація та індивідуалізація професійної підготовки майбутнього педагога, застосування широкого спектра новітніх технологій у процесі навчання, впровадження інноваційних програм у практику підготовки спеціалістів вищого навчального закладу. Підвищення якості системи професійно-педагогічної підготовки зумовлює використання сучасних форм, методів і засобів навчання майбутніх фахівців.

Основною базою підготовки науково-педагогічних працівників (викладачів ВНЗ) в Україні є магістратура (найнижчий освітній цикл), аспірантура та докторантура. Зокрема, підготовка викладачів у магістратурі здійснюється відповідно до

чинних освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм. Положення Закону України «Про вищу освіту» (2002), уточнюють статус магістра в суспільстві як «особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності» [1].

Вважаємо, що при підготовці майбутніх викладачів вищої аграрної школи мають бути враховані основні характеристики викладача ВНЗ, які визначив, зокрема В.В. Олійник:

- професійна компетентність, мобільність;
- конкурентоспроможність;
- творчість і відповідальність;
- гнучке, незалежне й критичне мислення;
- володіння іноземними мовами; володіння навичками використання ІКТ;
- здатність до діяльності в умовах невизначеності та змін;
- орієнтованість на ефективну самоосвіту;
- самовдосконалення впродовж життя [3, с. 110].

Викладач вищого аграрного навчального закладу — це спеціаліст, призначений для роботи в навчальному закладі, системі підвищення кваліфікації та перекваліфікації кадрів агропромислового виробництва, науково-дослідних інститутах, навчально-курскових комбінатах, центрах зайнятості та комерційних освітніх структурах. При цьому поняття викладач у даному випадку є тотожним поняттю інженер-педагог і включає, з одного боку, практичну діяльність суб'єкта, а з іншого, — технічні дисципліни (загальнотехнічні й спеціальні).

Недоліком підготовки даних фахівців є відсутність у них системи педагогічних, психологічних, методичних знань,

оскільки навчання в аспірантурі за фаховою спеціальністю не передбачає такої підготовки. Адже наявність глибоких (академічних) знань із дисципліни — свідчення того, що людина — фахівець у певній галузі знань. Відсутність педагогічної, психологічної, методичної підготовки часто зводить нанівець усі навчальні старання педагога, який не здатен «трансформувати» фахові знання в навчання й передати їх студентам. Сучасні процеси оновлення педагогічних та наукових кадрів вищих аграрних навчальних закладів (в основному за рахунок молодих викладачів та науковців без наукових ступенів і вчених звань) надають актуальності проблемі формування якісного складу науково-педагогічних працівників.

У формуванні професійно-педагогічного потенціалу майбутніх педагогів-аграрників значне місце посідає допрофесійна підготовка студентів. Навчальний процес у ході викладання дисциплін «Основи педагогіки», «Психологія» слід побудувати так, щоб студент усвідомив необхідність працювати творчо й мав таку можливість. Зміст даних наук полягає не у відборі певних тем і фрагментів, а в розкритті предметної діяльності викладача вищого аграрного навчального закладу, створенні у студентів (потенційних педагогів) ситуації зацікавленості в майбутній педагогічній діяльності, прагнення стати викладачем у своєму навчальному закладі чи системі аграрної освіти взагалі через включення в професійно-рольові відносини, у педагогічну діяльність, логічним продовженням якого буде навчання в магістратурі та аспірантурі. Тож вищий аграрний навчальний заклад повинен реалізовувати таку соціальну функцію, як профорієнтаційна, з діагностики й відбору студентів-бакалаврів для навчання за спеціальними програмами в магістратурі та аспірантурі шляхом проведення анкетування, тестування, інтерв'ювання. Для посилення допрофесійної підготовки студентів варто організовувати спільну роботу педагогічного колективу, зокрема викладачів психолого-педагогічних

дисциплін, з педагогічними кафедрами аграрних університетів, розробляти й упроваджувати авторські програми з профільних предметів та спецкурсів, спільні наукові дослідження та конференції. Таким чином, допрофесійна підготовка студентів-аграрників-педагогів повинна стати найважливішим моментом кадрової політики навчального закладу як ланка неперервної професійної освітньої системи.

На етапі навчання в магістратурі зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» головна увага повинна зосереджуватися не тільки на тому, щоб магістрант засвоїв необхідну інформацію, а й на формуванні потреби в діях, постійному прагненні до професійного зростання. Необхідно навчити майбутніх викладачів-аграрників моделюванню педагогічних ситуацій, застосуванню знань у процесі вирішення практичних завдань, умінню орієнтуватися в нетипових ситуаціях, удосконаленню педагогічної практики. Усе це потребує ґрунтовної, всебічної психолого-педагогічної та методичної підготовки. На етапі професійної діяльності найбільш суттєвим виступає самоактуалізація педагога, його практичне уміння використовувати спеціальні знання в галузі певної дисципліни, знання педагогіки, психології, методики. Цьому сприяє власне професійна діяльність викладача, а також оптимально організована система науково-методичної роботи в університеті.

Науково-методична робота як цілісна система діяльності навчального закладу складається з двох підструктур — навчально-методичної та науково-дослідницької, які тісно взаємопов'язані.

Навчально-методична підструктура спрямована на підвищення професійно-педагогічної культури педагогів і комплексне методичне забезпечення навчально-виховного процесу.

Науково-дослідницька підструктура стимулює процес створення і впровадження нових педагогічних ідей, технологій навчання і виховання, забезпечує

експериментальну перевірку їх ефективності. Зміст науково-методичної роботи визначається як загальними цілями, що постають нині перед національною аграрною вищою освітою, так і конкретними завданнями, які випливають із аналізу результатів діяльності кожного педагогічного колективу, окремих педагогів, ефективності навчально-виховного процесу вищого аграрного навчального закладу в цілому.

Розглянемо програму підготовки викладача на прикладі роботи Луганського національного аграрного університету.

Дисципліни професійної та практичної підготовки викладача університету відображено в навчальному плані магістратури за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». Магістрам викладаються такі дисципліни, як «Теорія та методика професійного навчання», «Педагогіка», «Вікова та педагогічна психологія», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічні технології», «Основи наукових досліджень в педагогіці», «Соціальна психологія», «Риторика», «Організація виховної роботи у ВНЗ».

Зміст підготовки спеціаліста згідно з державним стандартом освіти України передбачає соціально-гуманітарну, психолого-педагогічну, фахову й практичну підготовку. Основною метою підготовки магістра-викладача є забезпечення можливості сформувати навички проведення наукової роботи; підготовка до самостійної роботи за спеціальністю, оволодіння спеціальними вміннями викладача як практичного психолога і безпосередньо професійно-педагогічними навичками; методикою навчання спеціальних дисциплін у вищих навчальних закладах; методикою проведення наукового дослідження в галузі природничо-гуманітарних та інженерних наук.

Підготовка магістрів реалізується шляхом упровадження інтегрованих навчальних курсів, які забезпечують системність в оволодінні навчальними дисциплінами, що, у свою чергу, сприяє уникненню повторів навчального матеріа-

лу, поліпшенню організації навчально-виховного процесу, а також упровадженню новітніх технологій навчання.

ограничною складовою професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників є педагогічна практика. Метою практичної підготовки є поглиблення теоретичних знань через їх впровадження в практику; формування у майбутніх викладачів умінь і навичок практичної викладацької діяльності у вищій школі; формування та розвиток методичних умінь та навичок викладання. Практична підготовка здійснюється через фахові та науково-асистентські практики. Для магістрантів зміст практики полягає у проведенні навчально-виховної та науково-дослідної роботи на всіх рівнях навчання. Практикант науково-асистентської практики прикріплюється до відповідної кафедри, він проводить семінарські, лабораторні та практичні заняття.

Особлива важливість цієї роботи в теоретичному та практичному аспекті для аспірантів першого і другого року навчання, яким необхідний серйозний теоретико-практичний курс педагогіки вищої школи. Переважна більшість аспірантів незабаром після закінчення аспірантури займуться педагогічною діяльністю, тому необхідним є їх ознайомлення з проблемами теорії і практики навчання і виховання у вищій школі і складання кандидатського іспиту з педагогіки.

Отже, очевидними є такі зміни ставлення науково-педагогічної спільноти до проблеми підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи:

- створення у ВНЗ факультетів підготовки науково-педагогічних кадрів;
- поряд із наявністю професійної кваліфікації, наукового ступеня (для штатних викладачів) отримує розвиток додаткова кваліфікація в галузі психолого-педагогічної підготовки викладачів ВНЗ;
- вивчення психолого-педагогічних і методичних дисциплін в аспірантурі;
- виявляється прагнення до чіткого визначення умов доступу до викладацької діяльності та критеріїв відповідності

рівня професійно-педагогічної компетентності.

До пріоритетних принципів функціонування науково-методичної роботи віднесено:

- діагностичний підхід до організації науково-методичної роботи;
- системний підхід до організації науково-методичної роботи;
- цілісність і безперервність практичної діяльності викладачів і підвищення їх науково-методичного, професійного й загальнокультурного рівня;
- випереджальний характер науково-методичної роботи;
- практична та адресна спрямованість методичної роботи;
- гласність та оперативне розповсюдження результатів науково-методичної роботи;
- розвиток потенціалу особистості;
- толерантність і партнерство;

Пріоритетними завданнями науково-методичної роботи є:

- оптимальний вибір моделі науково-методичної роботи з педагогічними кадрами;
- модернізація змісту, форм розвитку професійної компетентності та культури викладачів;
- збагачення новими педагогічними технологіями, формами й методами навчання та виховання;
- вивчення, апробація та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, наукових ідей, інноваційних технологій навчання та виховання. Використання наукового потенціалу закладу освіти у вдосконаленні методів впровадження нових освітніх технологій;
- організація творчої, пошукової наукової роботи в навчальному закладі, зокрема діяльності єдиних дослідницьких колективів, які об'єднують наукових працівників, студентів, допоміжний персонал кафедр;
- здійснення постійного моніторингу показників роботи навчального закладу, окремих педагогічних працівників для власного коригування та прийняття уп-

равлінських рішень щодо вдосконалення їх діяльності;

- координація змісту, підходів, методичного забезпечення освітньо-виховних впливів на студента;
- інформаційно-видавнича діяльність, зміцнення навчально-методичної бази.

Важливою складовою становлення особистості викладача є його самовдосконалення. А відтак, для самостійної роботи науково-педагогічних працівників можна рекомендувати знайомство з педагогічними інноваціями, кращим досвідом, новими ефективними методиками, прийомами навчання тощо. Тож важливим напрямом формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів є самоосвіта. Даний процес самовдосконалення майбутнього викладача та розвиток його компетентності можливий лише за умови створення та здійснення у вищому навчальному закладі дієвої системи управління якістю.

Управління якістю ґрунтується на положенні, що якість (як системне явище) формується та забезпечується шляхом розв'язання певних взаємопов'язаних завдань, а саме: визначення (оцінки) рівня якості; планування напрямків удосконалення якості (управління якістю); коригування якості. Визначення рівня якості здійснюється за системою показників, кожний з яких відображає окремі суттєві аспекти діяльності викладача (або групи викладачів, тобто підрозділу, де він працює, певним чином впливаючи на показники роботи кафедри, факультету), а всі разом дають обґрунтовану та достовірну його характеристику. Тож діяльність кафедр педагогіки, психології і методики в вищих аграрних навчальних закладах є важливим напрямом формування професійно-педагогічної компетентності викладачів.

Ще одним із напрямів удосконалення професіоналізму педагогів є ефективна діяльність методичних інституцій, зокрема інститутів післядипломної освіти

науково-педагогічних і педагогічних працівників у контексті забезпечення неперервності освіти. Відповідно до планів підвищення кваліфікації педагога проходять спеціальне навчання в інститутах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, інститутах післядипломної освіти або на спеціальних факультетах вищих аграрних навчальних закладів. Для викладачів спеціальних дисциплін цих закладів важливою формою підвищення кваліфікації є стажування. Згідно з «Положенням про стажування викладачів вищих навчальних закладів на підприємствах, в організаціях, наукових установах та навчальних закладах» стажування є однією з основних форм підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів. Основною метою стажування є: вивчення викладачами педагогічного досвіду, ознайомлення з найновішими досягненнями науки і техніки, технологій і перспектив їх розвитку. Підвищення кваліфікації вирішує проблему задоволення професійно-освітніх потреб спеціалістів різних навчальних закладів освіти, а також окремих особистостей у підвищенні їх професійної компетентності і підрозділяється на педагогічне та предметно-професійне. Педагогічне підвищення кваліфікації спрямоване на перебудову свідомості. Предметно-професійне — з поглибленням, удосконаленням та оновленням знань і умінь з дисципліни.

Таким чином, до провідних шляхів та напрямів формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів віднесено:

— допрофесійну підготовку студентів аграрних ВНЗ;

- навчання в магістратурі зі спеціальності «Педагогіка вищої школи»;
- систему науково-методичної роботи в університеті;
- самоосвіту викладача;
- систему управління якістю науково-педагогічного працівника;
- діяльність кафедр педагогіки, психології, методики;
- діяльність інститутів післядипломної освіти;
- атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих аграрних навчальних закладів.

Перспектива подальших досліджень вбачається у створенні методики формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту». — Режим доступу : http://tourlib.net/zakon/pro_v_osvitu.htm.
2. Нагаєв, В.М. Дидактичні засади впровадження дворівневої педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю студентів вищих навчальних аграрних закладів : монографія. — Х. : Колегіум, 2012. — 217 с.
3. Олійник, В.В. Професійне удосконалення науково-педагогічних працівників: проблеми та шляхи вирішення / В.В. Олійник // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць ; за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. — Вип. 27 (31) : в 3 ч. Ч. 1. — Х. : НТУ «ХПІ», 2010. — С. 109–120.